

է՛ր ժամանակ մը, երբ ազգագրագէտներ ունէինք, որոնք իրարու հետ զեղեցիկ մրցումի ելած էին Հայրենի Հողին վրայ պրպտումներ ընելով հաւաքելու եւ լոյս աշխարհ բերելու Հայ ժողովուրդի ազգագրութեան վերաբերեալ պէսպիսուն նիւթեր: Ատեն մը — 1896—1916 — յատուկ «Ազգագրական Հանդէս» անգամ ունեցանք՝ նուիրուած մեր Ազգագրութեան ուսումնասիրութեան: Տարակոյս չկայ թէ ատոնք շատ գործ տեսան եւ մեծագանդուած նիւթ հաւաքեցին: 1914ին կասեցաւ այդ փրկարար գործը: Իսկ 1915ի ազգային աղէտը հայ ժողովուրդին հետ ջնջեց տարաւ ինչ որ տակաւին կը մնար ազգագրական հում նիւթ ու աւանդութիւն:

Վերապրող Հայութեան պարտքն է գուրգուրել իր ունեցած հայրենի աւանդութիւններուն վրայ, որոնց մէկ շատ կարեւոր նիւթն է Հայ Ազգագրութիւնը: Ատկէ տակաւին շատ բան կայ փրկուելիք: Պր. Տիգրան Զրթունի միակ ողջ մնացած հայ ազգագրագէտն է, որ իր ամբողջ կեանքը նուիրած է անխոնջ աշխատանքի՝ կորուստէ փրկելու համար հայ աշխարհի, մասնաւորապէս Վանի, Սպարկերտի եւ Կարկառի ազգագրական նիւթերը: Միջոց տալու է իրեն օր առաջ լոյս հանելու համար ազգագրութեան նուիրուած իր 28 անտիպ գործերէն մանաւանդ հետեւեալները. Վանաշխարհ, Սպարկերտ, Արեւելեան վիպաշխարհ, Հայ Քնար (Կոմիտաս Վարդապետէն ձայնագրուած անտիպ երգեր, տաղեր, պարերգեր), Հաբրբան, Ջան-Գիւլիւմներու ամբողջութիւնը եւն:

Հ. Ե. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԱՌԱՔԵԼ Մ. ՔԷՉԵԱՆ, Ակն եւ Ակնցիմ. Ա. Հատոր: Պուրբէշ, տպ. Հայ Մամուլ, 1942, 40, էջ 312:

Չամչեան (Պատմ. Բ., էջ 903), Ինճիճեան (Աշխարհ. 1806, էջ 301—309), Էփրեկեան (Բնաշխ. Բառ., էջ 80—85, 241, 414—445), Սրուանձտեանց (Մանանայ, Կ. Պ. 1884), Ճանիկեան Յ. Կ. (Հնութիւնք Ակնայ, Թիֆլ. 1895 եւ Շար Ակնայ ժողով. երգերի, էջմիածին 1895), Տօքթ. Գարբիէլեան Ս. (Ակնայ գաւառաբարբառը, Վիեննա 1912), Ազատեան Թ. (Աղբիւր անմահութեան, Կ. Պ. 1927—1928. Քառասնակ, Կ. Պ. 1930. Ակն եւ Ակնցիք, Իսթանպուլ 1943) եւ ուրիշ շատ շատեր գրագած են Ակնի եւ իր գիւղերու պատմական, աշխարհագրական,

տեղագրական եւ ազգագրական ուսումնասիրութեամբ, իւրաքանչիւրը իր կողմէ նպաստ մը բերելով Ակնի պատմութեան ամբողջական ուսումնասիրութեան: Նիւթը բազմաճիւղ է եւ ընդարձակածաւալ: Ո՛րքան քննուի՝ տակաւին կը մնայ միշտ լուսարանուելիք կէտ:

Պր. Ա. Քէչեան (Ակնցի) իր «Ակն եւ Ակնցիք» ով կու գայ քար մը եւս ինքը գիտեղելու կառուցուելիք պատմական շէնքին վրայ, ասով մէկ կողմէ իր ծննդավայրին հանդէպ ունեցած բուռն սէրը արտայայտելով՝ միւս կողմէ զեղեցիկ յիշատակ մը թողլով թէ՛ «պանդխտութեան մէջ տուայտող հայրենակարտ հայրենակիցներուն» եւ թէ՛ «Ակնցիկն սերող նոր սերունդին՝ որոնք կ'անգիտանան իրենց նախնեաց անցեալը իր բոլոր շքեղութեամբը, որոնց ծանօթացումը գիրենք պիտի կապէ հինին ու ցեղին հունէն հեղա բոլոր սրբութիւններուն» (Յառաջաբան):

«Ակն եւ Ակնցիք» ի այս Ա. Հատորը երեք մասերու մէջ ամփոփած է համառոտ տեսութիւն մը Ակնի պատմական-տեղագրական (էջ 1—56), ազգագրական-կրթական (էջ 57—120) վիճակի եւ Ակնէն սերող ականաւոր դէմքերու (էջ 121—312) մասին: Հեղինակին արժանիքն է բոլոր դէպքերն ու դէմքերը վերապրեցնել բաւական յաջող լուսանկարներով: Միայն Գ. մասին մէջ 90 պատկեր կայ: Այս առթիւ տուած է նաեւ քանի մը սիրուն նմոյշ տեղական հայ տարազէն (էջ 93—95):

Ճանիկեանէ (Հնութիւնք Ակնայ, էջ 76—102) աննելով մտտամբ յառաջ կը բերէ Ակնի եւ զիւղերու եկեղեցիներուն մէջ գտնուած ձեռագիրներու մասին տեղեկութիւններ (էջ 25—28, 30—33, 35—37, 39—41):

Ազգագրական բաժնին մէջ հետաքրքրական յիշատակութիւն մը կայ. նորածին մանկիկը մանկածրար (գունտաք) կը փաթթեն եւ գետնին վրայ կը գլորեն՝ կանխաւ հոն դնելով կտոր մը հաց, գիրք մը եւ կազմար գրիչ: Այս արարողութեան իմաստը կը խոսանայ օրհնութեան հետեւեալ բանաձեւին մէջ. — Խորունկ կարդացող ըլլաւ, գրչէր կրակ ցաթկէ, Աստուծոյ երկիւղն ունենա՛ իւ հացդ դիւրութեամբ վաւակիս: Իսկ երբ երեխան աղջնակ է, հացի եւ բամբակի կտորի մը հետ ոսկի եւ մարգարիտ կը պիտեն գետինը եւ զայն գլորելու ատեն

կ'ըսեն. — Ոսկիներու եւ մարգարիտներու մէջ լոյսաւ, բամպակի պէս սպիտակ ու մաքուր մնաւ, հացդ մատակարարել զիտնաւ» (անդ՝ էջ 69): Հին Աթենացիք եւս նման սովորութիւն մ'ունէին, որ աւելի իմաստալից էր. — Քաղքին հրապարակին վրայ գանազան արհեստի եւ արուեստի գործիքներ կը գետնելին եւ փոքրիկ տղաքը կը տանէին հոն՝ ձգելով որ ամէն տղայ իր ուզած գործիքն ընտրէ: Ուշադիր կ'ըլլային թէ ո՛ր տղան ի՛նչ գործիք ընտրեց (խաղալու կամ գրադելու համար անով): Ատկէ կը հետեցնէին քէ իւրաքանչիւր տղայ ի՛նչ բնածին միտուքիւն ու յատկութիւն ունի եւ այդ ուղղութեամբ ալ կը կրթէին: —

Ըստ 1880ի վիճակագրութեան (անդ՝ էջ 23) Ակն քաղքի հայ բնակչութեան թիւն էր 5442 (հմտ. Ճանիկեան, Հնութ. Ակնայ, էջ 32): Անձանօթ կը մնայ Հայոց թիւը 1915ի նախօրեակին եւ վերապրողներունը: Ասիկա կարեւոր էր եւ կ'արժէ ճշդել:

Ն Ո Ր Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ն Ն Ե Ր

(Ուղարկուած խմբագրութեանս):

- Ազատանի Ս., Բացուող բողբոջներ: Բանաստեղծութիւններ: Շտուտգարտ, տպ. Մաշտոց, 1947, 160, էջ 49:
- Աղանանեան Գր. Պետ. Ժ.Ե., Կաթ. Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ: Թուղթ Հովուական: Պէյրութ, տպ. Հայ Կաթողիկէ, 1949, 80, էջ 30:
- Ամիրեան Խ., Մերոյ եւ պայքարի երգեր: Իսթանպուլ, 1948, 80, էջ 95: Գինն՝ 1 ոսկի: (Billurcu sokak 22 Taksim, Istanbul, Turquie.)
- Արարատ Վ., Բռնութեան ճիրաններում: Շտուտգարտ, տպ. Ահարոնեան, 1948, 80, էջ 60:
- Գառնի Ա., Կազանդ պապան: Թեհրան, տպ. «Ձրանուա Մալեք Քարամ», 1949, 80, էջ 20: [Հրատարակութիւն «Արաքս» Գրատան Մատենաշար Թ. 2:] Գինն՝ 12 ըրալ:
- Գէորգեան Վարդան, Ոսկի սափոր: Պ.Ա.րէւս, տպ. «Արարատ», 1949, 80, էջ 207: Գինն՝ 2 տոլար: Vartan Kevorkian, El Salvador 4643, Buenos Aires (Rep. Argentina).
- Արիւնտ անապատ: Իրական կեանքէ: Պոսթոն, տպ. «Պայքար», 1949, 80, էջ Թ + 477: Գինն՝ 3 տոլար:
- Դուլումեան Յ., Հայրենական Համանուագ: Շարք Բ.: (Արամ Երեմեանի յառաջարկով): Նիւ Եորք, տպ. «Կոչնակ», 1948, 80, էջ 32:

- Գուրգէն Մ., Խրատարան (առակներ): Շտուտգարտ, տպ. Մաշտոց, 1947, 80, էջ 62:
- Դէպի Պառնաս: Բանաստեղծութիւններ: Շտուտգարտ, տպ. Մաշտոց, 1946, 80 էջ 98:
- Գրացեան Ս., Հայաստան (պատմ. համառոտ տեսութիւն): Շտուտգարտ, տպ. Մաշտոց, 1946, 160, էջ 220:
- Agagianian, Card. Grégoire Pierre XV. Lettre Pastorale, Beyrouth 1949, p. 23.
- Abeghian Dr. A., Das armenische Volksepos. Ein Beitrag. Sonderabdruck. Berlin, Reichsdruckerei, 1940, 80 մեծ, էջ 16.
- Geschichte Armeniens, ein Abriß. Stuttgart 1948, 80, էջ 64.
- A Memorandum relating to the Armenian question. Issued by Armenian national committee, 1945.
- Armen Herant K., Tigranes The Great. Detroit, տպ. Avondale Press, 1940, 80, էջ 216.

- A Second Report of the American Church, Committee for Armenia. New York 1948, 8° ԺԼԾ, էջ 16.
- Baronian Hagop H., Uncle Balthazar, a comedy in three acts. Boston, ԳԳԿ. Van Press Publishers, 1933, 8°, էջ 118.
- — Gentlemen Beggars, a comedy in five acts. Translated and Dramatized Ervant D. By Megerditchian. Boston, Van Press, 1930, 8°, էջ XII + 118.
- Brunner Dr. A., Aus vergangenen Zeiten des alten Pfarrgebietes Pfaffendorf. Wien 1949.
- Buytaert E. M., L'Authenticité des dix-sept opuscules. Contenus dans le MS. T. 523, sous le nom d'Eusèbe d'Émise. Extrait de la Revue d'histoire ecclésiastique, t. XLIII (1948), Nos 1—2. Louven 1948, 8°, էջ 89.
- Die hl. Meßliturgie nach dem armenischen Ritus. Wien, Verlag der Mechitharisten-Kongregation, 1948, S. 86.
- Feydit Frédéric, Manuel de langue arménienne. (Armenien occidental moderne.) Paris, ԳԳԿ. A. Der Agopian, 1948, 8°, էջ VIII + 342. Librairie C. Klincksieck 11, Rue de Lille, Paris.
- Frey J., My Daily Psalm Bouk. Brooklyn 1947, p. 368.
- Garitte G., Sur un fragment géorgien d'Agathange. Extrait. Louvain, ԳԳԿ. L. Durbecq, 1948, 8° ԺԼԾ, էջ 14.
- Indogermanisches Jahrbuch, XXVII. Band. Berlin 1948 (Bibliographie des Jahres 1941).
- Inglisian P. V., Armenische Bibliographie im Indogermanischen Jahrbuch. XXVII. Band. Berlin 1948, p. 128—134.
- Jahnsen Dr. Hewlett, Soviet Russia. Since the war. Boni et caer. New York 1947, 8°, էջ 270.
- Jesus, Son, Only-Begotten of the Father. A prayer by Nerses the Grace-filled, armenian Catholicos. Rentered into English by Jane S. Wingate. New York 1947, 8°, p. 158.
- Kogian Fr. S. L., Armenian Grammar (West Dialect). Vienna 1949, 8°, p. I—XII + 383.
- Koumyan Nuver, Awakening. Ten Poems. California, ԳԳԿ. Leptala, 1947, 8°, էջ 11.
- Litterae Apostolicae motu proprio datae. De Disciplina Sacramenti Matrimonii pro Ecclesiae Orientali. Vaticane 1949, p. 42.
- Mandalian James G., What do the Armenians Want? 1946, 8°, p. 15.
- Masterman Charles F. G., The return of the turk. Քրքք. James G. Mandalian. 1945, 8°, p. 27.
- Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft. Band 90, Heft 1—12. Wien 1—12.
- Parsadan Stemel, Das Wiegenlied. Aus dem Armenischen übersetzt von Harun Dzerunian. Stuttgart.
- Rohner B., Abraham Levonian. Wüstenrot 1946, p. 30.
- Safrastian A., Kurds et Kurdistan. London 1948, 8°, p. 106.
- Saroukhan, Cette Guerre. Caricatures politique. Le Caire, ԳԳԿ. Paul Barbey, 1945, 8°, էջ XVIII + 137.
- Slavia Occidentalis. Tom 19. Poznan 1948, 8°, p. 554.
- Słuszkiewicz Eugeniusz, Remarques sur la langue turque des Arméniens et sur les emprunts turcs de l'arménien. Lwow 1939, 8°, p. 136—154.
- — Remarques sur la langue turque des Arméniens et sur les emprunts turcs de l'arménien. Kraków 1949, 8°, p. 268—320.
- Sondoookian Gabriel, Bebo. A comedy in three acts. Boston, ԳԳԿ. Bruce Humphries, inc., 1931, 8°, p. XII + 122.
- Surmelian Z. Leon, I ask you, ladies and gentlemen. New York, ԳԳԿ. E. P. Dutton & Cie., Inc., 1945, 8°, էջ 316. Գրին 2.75 ԳԳԳԳԳԳ: Armenian National Committee. 11 West 42nd St., New York 18, N. Y.
- Kevork VI., Katholikos. The Appeal of his holiness of all Armenias. 1945, 8°, p. 18.
- The handbook of divine liturgy. Armenian and english. 2nd edition. Boston, ԳԳԿ. Baikar association, 1931, 8°, էջ 88.
- Van Roey A., Nonnus de Nisibe. Traité apologetique, etude, texte et traduction. Louvain 1948, p. 72.
- Vartian Armenak, Handbuch für Teppichpflege. I. Auflage. Wien, ԳԳԿ. Excelsior, 1935, 16°, էջ 48.
- Wikander Stig, Problèmes Irano-Armenien. Tirage a part des Studia linguistica.
- Wilson Woodrow Pres., The Frontier. Between Armenia and Turkey. 1920, 8°, p. 22.
- Zorig S., Encyclopaedie Peaders on the 12.000 english idioms and 120.000 synonyms or fifty years reduced to fifty months. Volume 1. Cyprus 1919, 8°, p. 100.